

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Б. О. Прокопенко

ДОБІР КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ СУДДІ

Монографія

Харків
«Право»
2016

УДК 347.962(477):331.108.37
ББК 67.9(4УКР)70
П80

*Рекомендовано до друку рішенням вченої ради
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 4 від 27 листопада 2015 р.)*

Рецензенти:

В. В. Городовенко – доктор юридичних наук, голова Апеляційного суду Запорізької області, Заслужений юрист України;

В. В. Сердюк – доктор юридичних наук, професор, заступник керівника апарату Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

Прокопенко Б. О.

П80 Добір кандидатів на посаду судді : монографія / Б. О. Прокопенко. – Х. : Право, 2016. – 208 с.

ISBN 978-966-458-976-2

Монографію присвячено вивченню теоретичних і практичних проблем порядку добору кандидатів на посаду судді, розглянуто сутність цієї процедури, яку поділено на основні етапи і стадії. Проаналізовано вимоги до кандидата на посаду судді, наголошено на необхідності розмежування вимог до кандидата на посаду судді і вимог до судді у зв'язку з дослідженням правового статусу саме особи, яка претендує зайняти цю посаду. Детально розглянуто кожен етап добору кандидатів на посаду судді, що здійснюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів України: відбірковий іспит, спеціальні перевірки й підготовка, кваліфікаційний іспит, проведення конкурсу на заміщення вакантних суддівських посад. Досліджено порядок призначення кандидатів на посаду судді. Присяга судді розглядається як завершальний етап набуття суддівських повноважень.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів юридичних навчальних закладів і практичних працівників.

**УДК 347.962(477):331.108.37
ББК 67.9(4УКР)70**

ISBN 978-966-458-976-2

© Прокопенко Б. О., 2016
© Видавництво «Право», 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
-----------------	---

Розділ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОБОРУ КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ СУДДІ

1.1. Добір кандидатів на посаду судді: поняття, принципи, стадії та етапи.....	6
1.2. Вимоги до кандидатів на посаду судді.....	28

Розділ 2

ДОБІР КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ СУДДІ ВИЩОЮ КВАЛІФІКАЦІЙНОЮ КОМІСІЄЮ СУДДІВ УКРАЇНИ

2.1. Компетенція Вищої кваліфікаційної комісії суддів України на початкових етапах добору кандидатів на посаду судді	66
2.2. Відбірковий іспит	81
2.3. Спеціальна перевірка кандидатів на посаду судді	93
2.4. Особливості навчання кандидатів на посаду судді та кваліфікаційний іспит перед Вищою кваліфікаційною комісією суддів України.....	117

Розділ 3

ПРИЗНАЧЕННЯ КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ СУДДІ

3.1. Роль Вищої ради юстиції у внесенні подання про призначення судді на посаду.....	138
3.2. Участь Президента України у призначенні кандидата на посаду судді	147
3.3. Складання присяги як завершальний етап набуття суддівських повноважень	157
ВИСНОВКИ	167
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	172
ДОДАТОК.....	201

ПЕРЕДМОВА

Важливою передумовою існування в Україні незалежної, стабільної, авторитетної й ефективної судової влади є створення якісної системи добору кандидатів на посаду судді, що відповідає міжнародним стандартам.

Добір кандидатів на посаду судді, як передумова формування кваліфікованого суддівського корпусу, є проблемою загальносуспільного значення, яка через постійні зміни в політичному, соціально-економічному й культурному житті суспільства майже безперервно зберігає свою актуальність. Питання процедури добору кадрів на суддівські посади безпосередньо пов'язане з належним забезпеченням прав та свобод людини і громадянина, створенням доступної і якісної судової системи, здійсненням правосуддя тільки на справедливих засадах, з гарантуванням незалежності суддів. Без вирішення цієї проблеми неможливо досягти відповідних основ демократичної, правової й соціальної держави.

Одним із ключових завдань судової реформи, новий виток якої розпочався із прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у 2010 р., є створення високопрофесійного, високоморального й компетентного суддівського корпусу. Лише з такими характеристиками суддя й судова система в цілому зможуть служити гарантом прав та свобод людини і громадянина, законних інтересів усіх суб'єктів права й повноцінно виконувати роль легітимного арбітра при розв'язанні суспільно-правових конфліктів.

За цих умов, незважаючи на те, що окремі проблеми добору кандидатів на посаду судді уже були предметом вивчення деяких учених, очевидно є потреба в комплексних та серйозних наукових дослідженнях, присвячених цій проблематиці. Зазначене питання є важ-

ливим не тільки для України; це – універсальна проблема, що знаходить своє відображення в практиці та науці багатьох країн.

Основною метою поданої роботи є дослідження концептуальних положень добору кандидатів на посаду судді та формулювання науково обґрунтованих пропозицій з удосконалення законодавства із цих питань.

Монографічна робота є першим, з моменту набрання чинності Законом України «Про судоустрій і статус суддів», у вітчизняній юридичній науці комплексним дослідженням процедури добору кандидатів на посаду судді, в якому проаналізовано правовідносини, що виникають між органами, уповноваженими провадити зазначений добір, та особами, які бажають стати суддями, а також між цими державними органами.

У зв'язку з прийняттям Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд», у якому викладена нова редакція Закону України «Про судоустрій і статус суддів», в судоустрійному законодавстві з'явився ряд новел, які стосуються, зокрема, процедури добору кандидатів на посаду судді. Це монографічне дослідження містить наукову оцінку деяких нововведень, пов'язаних із формуванням корпусу професійних суддів.

Автор висловлює щирі вдячність колективу кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за допомогу при підготовці цієї наукової роботи, своїй родині – за любов та постійну підтримку, слова світлої пам'яті та пошани науковому керівнику – професору Івану Єгоровичу Марочкіну за спрямування у творчому пошуку, допомогу та цінні поради.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

ДОБОРУ КАНДИДАТІВ

НА ПОСАДУ СУДДІ

1.1. Добір кандидатів на посаду судді: поняття, принципи, стадії та етапи

Черговим кроком у проведенні судової реформи, яка розпочалася після проголошення Україною незалежності та продовжується дотепер, стало набуття чинності Законом України «Про судоустрій і статус суддів»¹ від 7 липня 2010 р., унаслідок чого втратили чинність Закон України «Про судоустрій України»² від 7 лютого 2002 р. та Закон України «Про статус суддів»³ від 15 грудня 1992 р. Новий законодавчий акт закріпив абсолютно нову, більш наближену до європейської практики процедуру добору кандидатів на посаду судді.

Цей закон покликаний виконати одне з найважливіших та актуальних завдань українського суспільства, а саме сформулювати високопрофесійний, із належними моральними якостями суддівський корпус. На виконання вказаного завдання мають бути спрямовані політичні, економічні, ідеологічні та духовні зусилля суспільства, оскільки кожен громадянин з високою правовою культурою та право-

¹ Про судоустрій і статус суддів [Текст] : Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2010. – № 41/42, № 43, № 44/45. – Ст. 529.

² Про судоустрій України [Текст] : Закон України від 07.02.2002 р. № 3018-III // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 10. – Ст. 441.

³ Про статус суддів [Текст] : Закон України від 15.12.1992 р. № 2862-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 8. – Ст. 56.

вою свідомістю бажає жити у справедливій, демократичній та правовій державі.

Судова влада реалізується в Україні шляхом здійснення правосуддя у формі цивільного, господарського, адміністративного, кримінального, а також конституційного судочинства¹. Відповідно до ст. 127 Конституції України², правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні. Тому, щоб виконувати функцію правосуддя суддя має бути належним чином наділений владою. Лише у такому випадку дії судді будуть вважатися легітимними. Важливим при цьому є те, у який спосіб суддя набуває повноважень. Раніше були характерні передача суддівських повноважень у спадок, купівля суддівського мандату, але у демократичному сучасному суспільстві діють лише дві форми здобуття суддівської посади: призначення та обрання.

На різні форми набуття статусу судді вказував навіть Арістотель³, який у свої працях стверджував, що відмінності між судами обумовлені трьома факторами: 1) хто судді; 2) що підлягає їхньому судові; 3) яким чином призначаються судді. Арістотель зазначав, що в судах судьями можуть бути або всі громадяни для всіх видів процесу — при цьому суддів призначають чи шляхом виборів, чи за жеребом; або судьями можуть бути всі громадяни для всіх видів процесу, але одна частина суддів визначається через обрання, друга — за жеребом; або, нарешті, деякі процеси розглядають судді, які обрані шляхом голосування.

Задля детального дослідження чинного законодавства України, що стосується добору кандидатів на посаду судді, неможливо залишити поза увагою історію розвитку цього важливого інституту держави. Пропонуємо розпочати коротке історичне дослідження із судової реформи 1864 р., яка проводилася з ініціативи російського царя

¹ Конституційне право України [Текст] : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред.: В. П. Колісник, Ю. Г. Барабаш. — Х. : Право, 2008. — С. 341.

² Конституція України [Текст] : прийнята на п'ятій сес. Верхов. Ради України 28 черв. 1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

³ Арістотель. Політика [Текст] / Арістотель ; пер. з давньогрец. та передм. О. Кислюча. — К. : Основи, 2000. — С. 126–128.

Олександра II. З цього періоду з'являється в законодавстві Російської імперії, яке в той період діяло і на українських землях, таке поняття, як «кандидат на посаду судді» та починає розвиватися інститут добору кандидатів на судові посади.

Як відомо, судова реформа після тривалої підготовчої роботи була юридично оформлена такими документами: Установлення судових постанов; Статут цивільного судочинства; Статут кримінального судочинства; Статут про покарання, які накладаються мировими судьями. Вони були підписані імператором Олександром II 20 листопада 1864 р. Судові статuti передбачали створення системи місцевих і загальних судів, яка складалася: з мирових судів, з'їздів мирових суддів, окружних судів, судових палат. Судова влада мирових та окружних судів поширювалася на осіб усіх станів і на всі цивільні та кримінальні справи. Діяли ці суди в межах окремих ділянок й округів, за які їхня влада не поширювалася¹.

Сучасник судової реформи 1864 р. В. Случевський визначав чотири способи вступу на посаду судді: 1) обрання особи суспільством або його представниками; 2) обрання особи судовою установою, у якій з'явилась судова вакансія; 3) призначення урядом; 4) призначення шляхом жеребу з числа осіб, які відповідають законним вимогам, — та наголошував на тому, що всі інші системи складаються з комбінацій цих варіантів. При цьому відзначав, що за умови призначення суддів шляхом виборів їм не може бути надано право незмінюваності як істотної умови незалежного службового становища².

Аналізуючи зміст статей 200–211 «Про умови зайняття посад по судовому відомству» Установлення судових постанов³ помітно, що

¹ Скуратович, І. М. Деякі аспекти значення досвіду судової реформи 1864 р. для створення демократичної судової влади в Україні [Електронний ресурс] / І. М. Скуратович // Форум права : електрон. наук. фах. вид. – 2010. – № 3. – С. 410. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-3/10cimvvu.pdf> (дата звернення: 14.10.2014). – Заголовок з екрана.

² Случевский, В. Учебник русского уголовного процесса. Судоустройство – Судопроизводство [Текст] / В. Случевский. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1913. – С. 127.

³ Учреждение судебных установлений [Текст] // Полное собрание законов Российской Империи. – Собр. 2, Т. XXXIX, отд. 2, 1864 г. – СПб., 1867. – 822 с.

при підготовці судової реформи особлива увага була спрямована на юридичну грамотність кандидатів на судові та прокурорські посади. Вимога вищої юридичної освіти пояснювалася складністю законодавства, необхідністю мати спеціальну юридичну підготовку, практичні навички роботи в судах. Існував і віковий ценз для зайняття посади у загальних судових місцях, хоча він стосувався лише судових слідчих і становив 25 років за умови зайняття судовою практикою 4 роки. Також ст. 201 встановлювалися обмеження для зайняття посади в судовому відомстві: знаходження під слідством чи судом за злочини чи проступки, виключення із служби по суду, виключення із духовного відомства за пороки, об'ява неплатоспроможним боржником та знаходження під опікою за марнотратство. Стаж роботи для членів окружного суду становив 3 роки у званні не нижче секретаря окружного суду.

Інститут саме кандидата досудового відомства містився в нормах статей 407–419. Інститут кандидатів, на думку авторів Судових статутів, повинен був забезпечити постійний резерв на судові посади в загальних судових місцях і прокуратурі¹. Кандидати не мали міцного службового становища і за відсутності підтримки могли залишатися в такому стані багато років². Посади кандидатів займали, як правило, представники забезпечених верств населення, оскільки заробітну плату вони не отримували.

У 1891 р. був виданий закон, що вніс ряд доповнень і змін у правове становище кандидатів на судові посади. Призначення їх стало функцією старших голів судових палат. Кандидати тепер розділялися на молодших та старших. Молодші кандидати перебували у цьому званні до 2 років, користувалися правами помічника секретаря при мировому з'їзді та також не отримували зарплатню. Старші ж кандидати отримували заробіток та користувалися правами помічника секретаря окружного суду. Для отримання вказаного

¹ Российское законодательство X–XX веков [Текст] : в 9 т. / под общ. ред. О. И. Чистякова. – Т. 8 : Судебная реформа. – М. : Юрид. лит., 1991. – С. 115.

² Фойницкий, И. Я. Курс уголовного судопроизводства [Текст] / И. Я. Фойницкий. – Изд. 2-е, пересмотр. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1896. – Т. 1. – С. 220.

звання необхідно було прослужити не менше півтора року в судовому відомстві.

При підготовці реформи висувалася пропозиція ввести публічні випробування для претендентів на суддівські і прокурорські посади. Випробування пропонувалося проводити на основі конкурсу, проте така система прийнята не була. Переважним стало призначення суддів, прокурорів, судових слідчих урядом (виняток становили тільки мирові судді, що обиралися повітовими земськими зборами і міськими думами). При розробці Судових статутів висувалася пропозиція надати судам, де відкрилася вакансія, право рекомендувати на зайняття її тим чи іншим кандидатом. Ця пропозиція була прийнята тільки частково і стосувалася судових палат, окружних судів і судових слідчих. Нові члени цих інстанцій та установ затверджувалися указом царя за поданням міністра юстиції, але за неодмінної участі тієї судової колегії, де відкрилася вакансія.

Формування суддівського корпусу в період реформи 1864 р. можна розглядати як у широкому, так і вузькому значенні. У вузькому значенні — це упорядкований процес кадрового забезпечення судової влади, що включав правові механізми набуття та припинення судьями повноважень. У широкому значенні — тривалий поетапний процес, пов'язаний із аналізом ситуації щодо формування суддівського корпусу в дореформений період, усвідомленням необхідності змін як урядовими, так і широкими суспільними колами, розробкою проектів та теоретичних положень, їх обговоренням, виробленням нормативних положень, що знайшли своє відображення у Судових статутах 1864 р., та подальшим моніторингом щодо їх впровадження в життя. Тому й сьогодні важливо усвідомити, що формування суддівського корпусу має відповідати потребам часу, відбуватися паралельно з реформуванням усіх сфер суспільно-політичного і соціально-економічного життя¹.

У Києві 4 (за новим стилем — 17) березня 1917 р. після відповідної підготовчої роботи зібралися представники українських політич-

¹ Обрусна, С. Ю. Формування корпусу суддів за судовою реформою 1864 року [Текст] / С. Ю. Обрусна // Вісн. Вищ. ради юстиції. – 2012. – № 4. – С. 158.

них партій, професійних, культурних, студентських організацій і товариств, які вирішили утворити єдиний керівний орган для організації, репрезентації й координації національно-політичного життя України. Цим органом стала Центральна Рада¹.

З'їзд українських юристів, котрий відбувся 13–14 червня 1917 р., визнав за необхідне, що судову систему України має очолювати Вищий крайовий суд і вона має бути незалежною від російського уряду. З часом після створення генерального комісаріату судових справ Центральна Рада 10 листопада 1917 р. ухвалила постанову, підписану М. Грушевським: суд на Україні твориться іменем Української Народної Республіки. 2 грудня того ж року був створений Генеральний суд УНР, на який було покладено виконання повноважень суду касаційної інстанції, а також здійснення нагляду за судовими уставами та особами судового відомства.

12 грудня 1917 р. Секретарство судових справ внесло на розгляд Центральної Ради законопроект про утворення (до скликання Установчих зборів) тимчасового Генерального суду, а через три дні він був ухвалений Центральною Радою: «Генеральний суд складається з трьох департаментів: цивільного, карного і адміністративного і виконує по цілій території України всі функції, належні досі Правлячому Сенатові в справах судових і справах нагляду над судовими уставами і особами судового відомства» (ст. 1).

Відповідно до статті 3 члени Генерального суду мали звання Генеральних суддів, а їх повноваження — до затвердження Генерального суду на основі конституції — визначалися дореволюційним російським законодавством, зокрема «Установлення судових постанов»².

16 грудня 1917 р. прийнято Закон «Про заведення апеляційних судів», їх створено три: Київський, Харківський і Одеський. Апеляційний суд складався з голови, заступника і кількох суддів. Вони обиралися на 3 роки (як і члени Генерального суду) Центральною

¹ Кульчицький, В. С. Історія держави і права України [Текст] : підруч. для студ. вищ. навч. закл. В. С. Кульчицький, Б. Й. Тищик. – К. : Ін Юре, 2008. – С. 255.

² Копиленко, О. Л. Держава і право України. 1917–1920 [Текст] : навч. посіб. / О. Л. Копиленко, М. Л. Копиленко. – К. : Либідь, 1997. – С. 63.

Радою. Вони діяли згідно з правилами, встановленими Судовими статутами для судових палат з деякими відмінностями, обумовленими демократичними принципами побудови нової держави¹.

23 грудня того ж року прийнято «Закон про умови обсаджування і порядок обрання суддів Генерального та апеляційного судів»². Відповідно до останнього закону «посади судді і прокурора Генерального й апеляційного судів можуть займати особи з вищою освітою. За обрання — 3/5 голосів присутніх членів Центральної Ради, суддями можуть бути і особи без вищої освіти». Генеральний секретар судових справ вносить до Центральної Ради список кандидатів на обрання, а Центральна Рада таємним голосуванням звичайною більшістю голосів їх обирає³.

Досвід першої незалежної Української держави (1917–1918) в питаннях організації судової влади був наповнений демократичними настроями, про що говорять підходи до формування судових органів. Так, через все своє існування Українська Народна Республіка проне-сла інститут виборності та змінюваності суддів, засади конкурсу та змагальності. Після обрання курсу на широку національно-територіальну автономію України у складі федеративної й демократичної Російської Республіки перед Центральною Радою постало питання про необхідність утворення в Україні власної судової системи. Делегати з'їзду українських юристів вирішили негайно розпочати відновлення і творення українського права на основі науки, життя і правової свідомості. Одним із важливих рішень було впровадження судочинства мовою того народу, серед якого відбувається суд. На з'їзді було визнано необхідним запровадження в судах української мови із забезпеченням права національних меншин, обрання чи при-

¹ Охотницька, Н. В. Судова система на українських землях в 1917–1921 рр. [Текст] / Н. В. Охотницька // Митна справа. – 2013. – № 6. – С. 57.

² Українська Центральна Рада. Документи і матеріали [Текст] : у 2 т. / редкол.: В. А. Смолій [та ін.]. – К. : Наук. думка, 1996. – Т. 2 : 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. – С. 63–64.

³ Ярош, Д. В. Формування судової системи Української Народної Республіки періоду Центральної Ради [Текст] / Д. В. Ярош // Унів. наук. зап. / Хмельниц. ун-т упр. та права. – Хмельницький, 2007. – № 1. – С. 20.

значення на відповідні судові посади українців або осіб, які знають українську мову та місцеве життя. З політичних тенденцій того часу видно, що першочергова увага в питаннях організації судової влади та формування судового корпусу приділялась національному самовизначенню та демократизації права¹.

Під час створення Української Соціалістичної Радянської Республіки та входження її до складу Союзу Радянських Соціалістичних Республік Радою Народних Комісарів були ліквідовані усі суди, що були утворені та діяли на території Республіки до 1919 р.

Основними нормативними актами реформи 1922 р. стали Положення про судоустрій УСРР, Положення про прокурорський нагляд УСРР та Положення про адвокатуру УСРР 1922 р. Відповідно до них діяли державна прокуратура, колегії захисників та судова система у такому вигляді: народний суд у складі постійного народного судді, народний суд у складі того ж постійного народного судді та двох народних засідателів, губернський суд, Верховний Суд УСРР і його колегії. Тимчасово для розгляду спеціальних категорій справ діяли військові трибунали, земельні комісії, особливі трудові сесії народних судів, центральні та місцеві арбітражні комісії. Положення були нормативно-правовими актами, що детально регламентували судоустрій. Законодавцеві вдалося за короткий строк створити документи, які визначали єдину судову систему держави. Тому реформування, що за такий стислий термін спростило та упорядкувало судову систему, було успішним. Оскільки були створені дієві механізми діяльності нового судоустрою і впроваджена концепція судової реформи, була встановлена єдина, зрозуміла для населення та дієздатна система, втілена на практиці вимога комплексності судової реформи 1922 р.²

¹ Мироненко, О. М. Суд і судочинство в УНР (березень 1917 – квітень 1918) [Текст] / О. М. Мироненко // Вісн. Акад. прав. наук України. – Х., 1994. – № 2. – С. 62.

² Усеїнова, Г. С. Становлення та розвиток судової системи України 1921–1929 рр. [Текст] : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Усеїнова Ганна Сергіївна ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2011. – С. 194.

Положенням про судоустрій УСРР 1925 р.¹ встановлювалося, що за народного суддю може бути кожний громадянин і громадянка СРСР: а) що мають право обирати й бути обраними до рад і б) що мають не менш дворічного стажу відповідальної громадської, політичної роботи в робітничо-селянських громадських, професійних або партійних організаціях, чи такого ж стажу практичної роботи в органах Народного Комісаріату Юстиції на посаді не нижчій, як народного слідчого, або в інших відповідних адміністративних державних органах. Народних суддів обирають терміном на один рік округові з'їзди рад на подання президії окрвиконкому, округового суду й Народного Комісаріату Юстиції, а також із власної ініціативи в числі, відповідному до кількості районів народних судів округи. Однією з особливостей і здобутків судоустрою УСРР в період нової економічної політики (НЕПу) було запровадження гендерної рівності у доборі кадрів органів юстиції, суду, прокуратури та адвокатури. І хоча протягом НЕПу в УСРР кількість жінок в судовій системі все-таки була не настільки значною, але постійно зростала і згодом стала звичною. Це заклало позитивну тенденцію збільшення кількості жінок та гендерної рівності, відчутної і на сьогоднішній день.

Наступним актом, що певною мірою регулював добір кандидатів на суддівські посади, став Закон СРСР від 16 серпня 1938 р. «Про судоустрій СРСР, союзних і автономних республік»². Він уніфікував статус суддів в СРСР та запровадив їх вибірність населенням на три роки; передбачалося, що «народні судді звітують перед виборцями у своїй роботі і роботі народного суду». Суддею і народним засідателем може бути обраний кожний громадянин СРСР, який користується виборчим правом і досяг на день виборів 23 років. Не можуть бути обрані суддею і народним засідателем особи, які мають судимість.

¹ Положення про судоустрій Української СРР [Електронний ресурс] : схвал. постановою Всеукр. Центр. Виконав. Ком. від 23 жовт. 1925 р. // Ліга&Закон : голов. прав. портал України. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/KP250018.html (дата звернення: 14.10.2014). – Заголовок з екрана.

² О судоустройстве СССР, союзных и автономных республик [Текст] : Закон СССР от 16 авг. 1938 г. // Ведомости Верхов. Совета СССР. – 1938. – № 11. – Ст. 34.

В Основах кримінального судочинства СРСР та союзних республік (1958), як і зараз, проголошувалась незалежність суддів та підкорення їх тільки закону. Вчені, розкриваючи цей принцип, зазначали, що незалежність суддів забезпечується гарантіями у сфері судоустрою, і однією з таких гарантій виступала виборність суддів усіх ланок судової системи, причому судді першої ланки обиралися громадянами району (міста) на основі всезагального, рівного та прямого виборчого права шляхом таємного голосування¹.

Формування корпусу народних суддів першої ланки спочатку регулювалось Положенням про вибори районних (міських) народних судів, а потім, у 1981 р. Верховна Рада УРСР прийняла Закон УРСР «Про вибори районних (міських) народних судів Української РСР»². У списки виборців включалися всі громадяни Української РСР, які досягли до дня або в день виборів 18 років і проживають (постійно або тимчасово) на момент складання списків на території даної Ради народних депутатів. Народні судді районних (міських) народних судів Української РСР обиралися громадянами району, міста, району в місті на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні строком на п'ять років.

Наступна модель процедури добору кандидатів на посаду судді була запроваджена з моменту прийняття Закону РСР «Про статус суддів в СРСР» (1989)³. Народним суддею міг бути обраний громадянин СРСР, який досяг на день виборів 25 років, має вищу юридичну освіту, стаж роботи за юридичною спеціальністю не менше двох років і склав кваліфікаційний екзамен. Підбір кандидатів у судді здійснювали органи юстиції на основі рекомендації і врахування думки трудових колективів, в яких працюють кандидати, що їх ви-

¹ Научно-практический комментарий к Основам уголовного судопроизводства СССР и союзных республик [Текст] / авт. кол.: Г. Н. Александров, Г. М. Миньковский, С. Г. Новиков [и др.] ; под ред., с предисл. В. А. Болдырева / Всесоюз. ин-т юрид. наук. – М. : Госюриздат, 1960. – С. 57.

² О выборах районных (городских) народных судов Украинской ССР [Текст] : Закон УССР от 05.06.1981 г. № 2023. – Харьков ; Киев : Политиздат Украины, 1981. – 32 с.

³ О статусе судей в СССР [Текст] : Закон СССР от 04.08.1989 г. // Ведомости Съезда народ. депутатов СССР и Верхов. Совета СССР. – 1989. – № 9. – Ст. 223.

сувають, і висновку кваліфікаційної колегії суддів. Особи, яких вперше рекомендують кандидатами в судді проходили професійну підготовку. Народні судді районних (міських) народних судів, судді крайових, обласних і міських судів обиралися відповідними вище-стоящими Радами народних депутатів строком на 10 років.

Прийняття Декларації про державний суверенітет України і Акта проголошення незалежності України, а також реальне забезпечення прав і свобод громадян, затвердження верховенства закону обумовлюють необхідність проведення судово-правової реформи. У зв'язку з цим у квітні 1992 р. Постановою Верховної Ради України була затверджена Концепція судово-правової реформи в Україні, в якій містилися також і загальні засади статусу суддів.

У незалежній Україні порядок добору кандидатів на посаду судді регулювався Законом України від 15 грудня 1992 р. «Про статус суддів». На посаду судді міг вже бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою. Характеризуючи формування корпусу професійних суддів уже в незалежній Україні, С. В. Прилуцький зазначає, що найважливішими ланками в цьому механізмі були кваліфікаційні комісії, які склали розгалужену систему по регіонам України, що дозволяло проводити добір кандидатів на місцях¹.

Таким чином, починаючи з 1864 р. в законодавстві, що діяло на території українських земель, простежується пошук оптимальної моделі побудови добору кадрів на суддівські посади. Правова думка з цього приводу розвивається відповідно до часових, правових, економічних, культурних та соціальних особливостей історичного періоду. Цей процес не зупинився і дотепер.

Після набрання чинності Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 2010 р. процедура формування корпусу професійних суддів була змінена і потребує детального вивчення та аналізу.

¹ Прилуцький, С. В. Формування корпусу професійних суддів [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10 / С. В. Прилуцький ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – С. 11.

Нормативно закріплюючи порядок зайняття посади судді суду загальної юрисдикції, законодавець використав поняття «добір кандидатів на посаду судді». Термін «добір» у науковій та спеціальній літературі розглядається як: процес оцінки професійних якостей кола претендентів, визначення придатності кандидатів для виконання посадових обов'язків; комплекс заходів для забезпечення відповідності індивідуально-психологічних особливостей кандидата на державну службу вимогам професійно-посадової діяльності в органах державної влади¹; визначення відповідності працівника виконуваній роботі; можливість подальшого використання працівника; результати професійної діяльності; місце працівника в системі внутрішніх колективних відносин²; ретельне вивчення професійних і особистих якостей претендентів з кадрового резерву та існуючого складу претендентів³ тощо.

Терміни «добір», «відбір», «набір» та «підбір» часто використовують як синоніми. Однак набір є процесом здійснення найму, одночасного вербування великої кількості працівників⁴, підбір є процесом визначення особистих і професійних якостей людей для встановлення їх відповідності виконуваній роботі⁵, а відбір є процесом прийняття рішення про зарахування кандидатів, які за результатами випробувань мають більше шансів отримати ту чи іншу посаду⁶. Існують у вітчизняній науці і такі визначення понять, як те, що набір має здійснюватися з урахуванням особистих якостей, що є більш юри-

¹ Малиновський, В. Я. Словник термінів і понять з державного управління [Текст] / В. Я. Малиновський. – 2-ге вид., доп. і переробл. – К. : Центр сприяння інституц. розвитку держ. служби, 2005. – С. 55.

² Щокін, Г. В. Як ефективно управляти людьми: психологія кадрового менеджменту [Текст] : наук.-практ. посіб. / Г. В. Щокін. – К. : МАУП, 1999. – С. 9.

³ Про державну службу [Текст] : Закон України від 16 груд. 1993 р. № 3723-ХІІ : станом на 22.05.2008 р. // Голос України. – 1994. – С. 9–28 (Серія «Бібліотека офіц. вид.»).

⁴ Великий тлумачний словник сучасної української мови [Текст] / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – С. 708.

⁵ Управління персоналом [Текст] : навч. посіб. / М. Д. Виноградський, С. В. Беляєва, А. М. Виноградська, О. М. Шкапова. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – С. 463.

⁶ Там само. – С. 445.

дичним, аніж політичним підходом¹, а підбір повинен визначати особисті й професійні якості людей для встановлення їх відповідності виконуваній роботі², у свою чергу, відбір має відповідати прийняттю рішення про зарахування кандидатів, які за результатами випробувань більш придатні для майбутньої діяльності³. Необхідно зазначити, що застосовувати перелічені поняття як синоніми не можна, а засадничим вважаємо те, що добір складається з набору та підбору кадрів, а також є кадровим процесом із визначеною процедурою⁴.

Не можна вважати добором перехід судді до іншого суду. Добором є саме процедура призначення на посаду судді вперше в порядку, встановленому Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Зазначений закон чітко розмежовує поняття і вказує, що зміна робочого місця судді у межах п'ятирічного строку вважається переведенням, яке здійснює Президент України (ст. 75), а переведення судді, обраного безстроково, до суду іншого рівня тієї ж судової спеціалізації вважається обранням, яке здійснює Верховна Рада України (ст. 82).

Добір кандидатів на посаду судді вперше є довготривалою процедурою, в якій беруть участь декілька державних органів, тому для ретельного вивчення та аналізу процесу добору необхідно розділити його на поступові етапи.

Ще до набрання чинності Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вже провадилися спроби розподілу процесу добору на послідовні етапи. Так, А. Закалюк пропонувала розділити цей процес на такі системно пов'язані та послідовні основні стадії, а саме: 1) перевірка відповідності особи, яка виявила бажання зайняти посаду

¹ Адміністративне право України. Академічний курс [Текст] : підручник : у 2 т. / редкол.: В. Б. Авер'янов (голова) [та ін.]. – К. : Юрид. думка, 2004. – Т. 1 : Загальна частина, 2004. – С. 546–547.

² Управління персоналом [Текст] : навч. посіб. / М. Д. Виноградський, С. В. Беляєва, А. М. Виноградська, О. М. Шкапова. – К. : Центр навч. л-ри, 2006. – С. 463.

³ Там само. – С. 445.

⁴ Витко, Т. Дискурс кадрового добору в державній службі [Текст] // Держ. упр. та місц. самовряд. : зб. наук. пр. – Дніпропетровськ : Вид-во ДРІДУ НАДУ, 2011. – Вип. 3 (10). – С. 300.

судді, вимогам, що передбачені законом для кандидата на цю посаду, та набуття нею за результатами перевірки офіційного статусу «кандидат на посаду судді»; 2) спеціальна підготовка особи, яка набула такого статусу, до зайняття суддівською діяльністю; 3) офіційне визначення фахової кваліфікації кандидата, який пройшов таку підготовку, його підготовленості до суддівської діяльності; 4) конкурсний відбір на конкретну вакантну посаду судді кандидатів, чия фахова кваліфікація визнана достатньою; 5) рекомендація кандидата, який краще за інших показав себе на конкурсі, для призначення на названу конкретну вакантну посаду судді та внесення подання щодо призначення його на цю посаду¹.

Венеціанська комісія у своєму висновку від 15–16 жовтня 2010 р. щодо відповідності Закону України «Про судоустрій і статус суддів» європейським стандартам зазначає, що процедура добору кандидатів на посаду судді складається з двох етапів². Перший етап починається з оголошення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України про проведення добору кандидатів на посаду судді з урахуванням прогнозованої кількості вакантних посад суддів. Другий етап розпочинається з оголошення конкурсу на заміщення вакантних посад суддів.

Зараз же, коли ми маємо можливість спостерігати добір кандидатів на посаду судді вже на практиці, пропонуємо розділити весь процес добору на основні етапи, до яких будуть входити стадії процедури добору. Перший етап добору кандидатів на посаду судді (етап відбору) розпочинається з оголошення Вищою кваліфікаційною комісією суддів України проведення добору кандидатів на посаду судді. Цей етап включає в себе такі стадії: 1) прийняття Вищою

¹ Закалюк, А. Наукове обґрунтування законодавчого регулювання порядку добору та рекомендації до призначення кандидатів на посаду судді [Текст] / А. Закалюк // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2009. – № 3 (54). – С. 224.

² Joint opinion on the law on the judicial system and the status of judges of Ukraine by Venice Commission and the Directorate of Co-operation within the Directorate General of Human Rights and Legal Affairs of the Council of Europe Adopted by the Venice Commission at its 84th Plenary Session (Venice, 15-16 October 2010) [Electronic resource]. – Mode of access: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD\(2010\)026-e.aspx#P215_35376](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD(2010)026-e.aspx#P215_35376).